

1475. toplantı, 19-21 Eylül 2023 (DH)

İnsan Hakları

H46-38 Selahattin Demirtaş (No. 2) grubu v. Türkiye (Başvuru No. 14305/17)

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının icrası

Referans belgeler

DH-DD(2023)847; DH-DD(2023)847-add; CM/ResDH(2021)428, CM/ResDH(2023)36, CM/Del/Dec(2023)1468/H46-33

Başvuru no	Dava	Karar tarihi	Kesin karar tarihi	Sınıflandırma kategorisi
14305/17	SELAHATTİN DEMİRTAŞ (No. 2)	22/12/2020	Büyük Daire	Karmaşık sorun ve acil bireysel önlemler
14332/17	YÜKSEKDAĞ ŞENOĞLU VE DİĞERLERİ	08/11/2022	03/04/2023	

Dava konusu

Selahattin Demirtaş (No. 2) davası, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) üyesi ve Halkların Demokratik Partisi (HDP, Kürt yanlısı bir muhalefet partisi) başkanlarından biri olan başvuranın göz altına alınması ve tutuklanması ile aleyhine yürütülen ceza yargılamalarına ilişkindir.

Ekim 2014'te Türkiye'nin doğusundaki 36 ilde şiddetli protestolar gerçekleşmiş ("6-8 Ekim Olayları"), bunları 2015 yılında "Kürt Sorunu"nun çözülmesini amaçlayan müzakerelerin ("Çözüm Süreci") durmasıyla yaşanan şiddet olayları izlemiştir. "Bazı milletvekillerinin teröre motive edici ifadeleri üzerine kamuoyunda oluşan infialli yatıştırmak" amacıyla 20 Mayıs 2016 tarihinde Anayasa'nın 83 § 2. maddesi değiştirilmiştir. Değişikliğin kabulünden önce haklarında dokunulmazlığın kaldırılmasına ilişkin fezlekelerin Meclis'e gönderildiği milletvekillerinin yasama dokunulmazlığı kaldırılmıştır. 6-8 Ekim olaylarına ilişkin meselelerde beyanları bulunan başvuran, Anayasa değişikliğini takiben milletvekili dokunulmazlığını kaybeden 154 milletvekilinden (55 HDP üyesi dahil) biridir.

Başvuran, 4 Kasım 2016 tarihinde göz altına alınmış, silahlı örgüt üyeliği (Ceza Kanunu'nun ("TCK") 314. maddesi) ve halkı suç işlemeye tahrik (TCK 214. madde) suçları dahil olmak üzere Türk Ceza Kanunu, Terörle Mücadele Kanunu ile Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun çeşitli hükümleri uyarınca tutuklanmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ("AİHM" veya "Mahkeme"), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ("Sözleşme") madde 5 §§ 1 ve 3 kapsamında, başvuranın 4 Kasım 2016 ile 7 Aralık 2018 tarihleri arasındaki tutukluluk durumu hakkında, yerel mahkemelerin başvuranın söz konusu suçları işlediğine dair makul bir şüphe ortaya koyabilecek ve göz altına alınmasını veya tutuklanmasını haklı gösterebilecek somut olgu veya bilgileri sunmadığını (madde 5 §§ 1 ve 3'ün ihlali) değerlendirmiştir.

Ayrıca, Mahkeme, milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılma şeklinin ve mahkemelerin tutuklu yargılanmasına karar verme gerekçesinin başvuranın ifade özgürlüğü ve milletvekilliği yapma haklarını ihlal ettiği kararına varmıştır (Sözleşme'nin 10. maddesi ve 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlali).

Son olarak, diğerlerinin yanı sıra başvuranın 20 Eylül 2019 tarihinde tekrar tutuklanmasını dikkate alan Mahkeme, başvuranın tutukluluğunun çoğulculuğu bastırma ve siyasi tartışma özgürlüğünün kısıtlanması gibi bir saikle hareket edildiğinin belirlendiğini tespit etmiştir (5. maddeyle birlikte değerlendirilen 18. madde ihlali).

AİHM, 46. madde uyarınca, 18. maddenin kapsamına giren ihlalin niteliğinin, söz konusu ihlalin hukuk yoluyla telafisi için gereken önlemler bakımından gerçek bir seçenek bırakmadığını ve başvuranın tutuklu yargılanmasının aynı olgularla devam ettirilmesinin hak ihlallerinin uzaması ve davalı Devletin Sözleşme'nin

46 § 1. maddesi uyarınca Mahkeme'nin kararına uyma yükümlülüğünün ihlali sonuçlarını ortaya çıkartacağını belirtmiştir. Bu nedenle, Türkiye'nin başvuranın derhal serbest bırakılmasını sağlayacak gerekli tüm önlemleri alması gerektiğine karar vermiştir.

Yüksekdağ Şenoğlu ve Diğerleri davası, 20 Mayıs 2016 tarihli Anayasa değişikliğiyle, aralarında söz konusu tarihte HDP'nin diğer eş başkanı olan Figen Yüksekdağ Şenoğlu'nun da bulunduğu 13 HDP milletvekilinden oluşan başvuruların milletvekili dokunulmazlığının kaldırılmasına ilişkindir. Başvurular aleyhine çoğu terörle bağlantılı suçlardan olmak üzere ceza yargılamaları başlatılmış ve çoğunlukla siyasi faaliyetleri gerekçe gösterilerek çeşitli tarihlerde tutuklanmışlardır (§ 509). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Selahattin Demirtaş* (No. 2) kararında tespit ettiği benzer Sözleşme ihlallerinin (1 No.lu Protokol'ün 10, 5 §§ 1 ve 3. maddeleri ve 5. madde ile birlikte değerlendirilen 18. madde) bu dosyada da yapıldığını saptamıştır. Ayrıca, başvuruların bir kısmı için, soruşturma dosyasına erişim kısıtlaması nedeniyle tutukluluğun hukuka uygunluğu hakkında hızlıca karar verilmesi hakkının ihlal edildiği belirlenmiştir (madde 5 § 4).¹ Son olarak, AİHM tıpkı *Selahattin Demirtaş* (No. 2) davasında olduğu gibi 46. madde kapsamına giren bildiri eklemiş ve Türkiye'nin halen özgürlüklerinden mahrum olan başvuruların derhal serbest bırakılmasını sağlayacak gerekli tüm önlemleri alması gerektiğine karar vermiştir.

Kararın icrasının durumu

Bireysel önlemler

1. *Selahattin Demirtaş* (No. 2) davası

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin incelemesinden ve Komite'nin daha önce yaptığı incelemelerden itibaren gerçekleşen yerel yargılamalara ilişkin daha ayrıntılı bir açıklama 1451. (Aralık 2022) ve 1419. (Aralık 2021) toplantılar için hazırlanan Notlar altında bulunabilir.

Başvuran yetkililerin yeni olduğunu belirttikleri kanıtlara dayandırılarak tutuklu yargılanmaya devam etmektedir. Aleyhinde başlatılan ceza yargılamaları 22. Ankara Ağır Ceza Mahkemesi'nin önünde derdesttir. Başvururanın mevcut tutukluluk durumuna ilişkin başvurusu 7 Eylül 2019 tarihinden bu yana Anayasa Mahkemesi'nin önünde derdesttir.

Komite 1468. toplantısında (Haziran 2023) (DH), Anayasa Mahkemesi'nin başvuranın mevcut tutukluluk hali hakkındaki kararını hala açıklamamasından ve 22. Ağır Ceza Mahkemesi'nin tutukluluğa alternatif önlemleri değerlendirmemiş olmasından ve Komite'nin daha önceki çağrılarına ve 1459. toplantıda (Mart 2023) (DH) bu yönde kabul edilen ara karara rağmen başvuranın tutukluluk halinin devam etmesinden derin üzüntü duyduğunu ifade etmiştir. Komite ayrıca yetkililere tutukluluğa alternatif önlemleri kullanarak başvuranın derhal serbest bırakılmasını tavsiye etmiş ve davaya ilişkin bir sonraki incelemesine kadar başvuranın durumunun aynı kalması halinde daha ileri adımların atılmasını değerlendirmeye karar vermiştir.

a. Yetkililerin bildirimleri (DH-DD(2023)847; DH-DD(2023)847-add)

Yetkililer en son bildirimlerinde esas olarak daha önceki argümanlarını yinelemiş, özellikle de başvuranın mevcut tutukluluk halinin AİHM kararının konusu olmadığını belirtmiştir.

İlk derece mahkemesi başvuranın mevcut tutukluluğunu Mahkeme'nin incelediklerinden farklı suçlamalara, olgulara ve kanıtlara dayandığı ve dolayısıyla mevcut kararın kapsamının dışında kaldığı yönünde bir değerlendirme yaparak uzatmıştır. Yeni kanıtlar, Ağır Ceza Mahkemesi'nin, "6-8 Ekim 2014" olaylarının PKK terör örgütü tarafından önceden planlandığı yönündeki kuvvetli şüphe oluşturacak mahiyette dijital delil ve yeni tanık ifadelerinden oluşmaktadır.

Yetkililer, başvuranın mevcut tutukluluk haline ilişkin şikayetlerinin AİHM ve Anayasa Mahkemesi'nin önünde derdest olduğunu, bunlardan çıkacak neticenin büyük önem taşıdığını ve Komite'nin bu yargılamaların sonucunu beklemesi gerektiğini hatırlatmıştır.

Son olarak, Cumhuriyet Savcısı 14 Nisan 2023 tarihinde esas hakkındaki mütalaasını sunmuş ve ilk derece mahkemesi 3 Temmuz 2023 itibarıyla devam eden duruşmalarda sanıkların son sözlerini sormaya başlamıştır. Mevcut notların hazırlandığı tarihte, başvuranın tutukluluğuna ilişkin re'sen yapılan son inceleme 28 Haziran 2023 tarihinde gerçekleşmiş ve son duruşmalar Ağustos ayında yapılmıştır.

¹ 10 Haziran 2022 ve 9 Mart 2023 tarihlerinde Komite, 10. maddenin ihlâline ilişkin *Kerestecioğlu Demir ve Encü ve diğerleri* davalarında bireysel önlemler konusunu kapatmıştır (bkz, sırasıyla CM/ResDH(2022)135 ve CM/ResDH(2023)37) sayılı Kesinleşmiş Kararlar). *Selahattin Demirtaş* (No 2) davası kapsamında ise genel önlemlerin incelenmesine devam edilmektedir.

b. Başvuran tarafından yapılan Kural 9.1 bildirimleri (DH-DD(2023)920)

Başvuran, 31 Temmuz 2023 tarihli bildirimlerinde Ankara 22. Ağır Ceza Mahkemesi'nde derdest ceza yargılamasına ilişkin bilgi vermiştir. 7 Kasım 2019 tarihinde Anayasa Mahkemesi nezdinde yaptığı bireysel başvurusunun, Anayasa Mahkemesi tarafından 25 Temmuz 2023 tarihinde bir kez daha süresiz olarak ertelenmesinden şikayetçi olmuştur. Başvuran, ayrıca, "terörle mücadelede görev alan kamu görevlilerini hedef gösterme" suçlamasıyla hakkında açılan bir başka ceza davasının temyiz aşaması hakkında bilgi vermiş, tutukluluğunun devamını sağlanmasının ve mahkumiyetinin kesinleşmesi halinde bu davanın gelecek seçimlere katılmasını önleme aracı olarak kullanılacağını iddia etmiştir. Son olarak, başvuran üst düzey yetkililerin Haziran 2023'teki seçimlerin öncesinde ve sonrasında yaptığı bazı konuşmalara atıfta bulunarak "terörist" ve "katil" olarak hedef gösterildiğini iddia etmiştir.

Yetkililer verdikleri cevapta (DH-DD(2023)940) daha önceki bildirimlerine atıf yapmış ve son genel seçimler sırasında adayların bazı ifadelerinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının uygulanmasının izlenmesi bağlamında spekülasyon konusu olmaması gerektiğini vurgulamışlardır. Ayrıca, başvuran aleyhinde devam etmekte olan ve Komite'nin önündeki mevcut kararlar ile ilgisiz olduğunu düşündükleri diğer ceza yargılaması hakkında bir yorum yapmaktan imtina etmişlerdir.

2. Yüksekdağ Şenoğlu ve Diğerleri davası

Bu davada on üç başvurudan on ikisi serbest bırakılmıştır. Figen Yüksekdağ Şenoğlu 20 Eylül 2019 tarihinden bu yana tutuklu olarak "6-8 Ekim Olayları" ile ilgili ceza yargılamalarında Selahattin Demirtaş ile birlikte 22. Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılanmaktadır. İlk derece mahkemesi 3-5 Temmuz 2023 tarihleri arasında yapılan duruşmalarda Yüksekdağ Şenoğlu'nun tutukluluğunu gözden geçirmiş ve tutukluluğunun devamına karar vermiştir. Mevcut notların hazırlandığı tarihte, başvuranın tutukluluk haline ilişkin son re'sen inceleme 28 Temmuz 2023 tarihinde yapılmış ve son duruşmalar Ağustos ayında gerçekleştirilmiştir.

Genel önlemler

Komite, 2 Nolu Selahattin Demirtaş davasını genel önlemler yönünden son kez incelediği 1459. toplantısında, Kavala davasında olduğu gibi, Sözleşme'nin 18. maddesinin ihlali gerekçesiyle yargı bağımsızlığına ilişkin önlemlerin incelenmesine devam edilmesi kararını almıştır. Komite, siyasi tartışma özgürlüğünü, çoğulculuğu ve seçilmiş vekillerin ifade özgürlüğünü güçlendirebilecek, seçilmiş muhalefet partisi vekillerinin yasama dokunulmazlığını koruyan ve buna saygı gösteren güvenceler gibi somut yasal önlemlerin ve diğer önlemlerin kabul edilmesi gerektiğini daha önce de vurgulamış olduğunu tekrarlamıştır. Komite, ayrıca, yetkilileri, milletvekilleri aleyhindeki ceza yargılamalarıyla ilgili olarak, isnat edilen suçun vekilin siyasi faaliyetiyle doğrudan bağlantılı olmaması hususu ile birlikte seçilmesinin sonucu olan görevleri tam anlamıyla yerine getirmesini engelleyecek bir tutukluluk kararı veya bir başka önleme itiraz için etkili bir hukuk yolunun nasıl sağlandığına ilişkin ayrıntılı bilgi vermeye ve bunun yanı sıra söz konusu güvencelerin sağlanması gerekliliği hakkında yargı teşkilatında farkındalığın yaygınlaştırılması için alınması öngörülen veya alınmış önlemler hakkında bilgilendirme yapmaya davet etmiştir. Son olarak, Komite, yetkilileri, yargının tüm seviyelerindeki savcılar ve hakimleri Türk Ceza Kanunu'nun 314. maddesini geniş yorumlamaktan kaçınmaları ve terör örgütüne üyelik suçu hususunda Yargıtay'ın içtihadını takip etmeleri hususlarında teşvik etmeye davet etmiştir.

Komite'nin yukarıda belirtilen kararlarına cevaben yetkililerin yaptığı bildirimler aşağıda özetlenmektedir:

a. Siyasi tartışma özgürlüğü, çoğulculuk ve seçilmiş vekillerin ifade özgürlüğü

Yetkililer esas olarak Anayasa'nın seçme ve seçilme hakkını düzenleyen ilgili maddeleri hakkında daha önceki bildirimlerini tekrarlamıştır. Yetkililer, iki tür yasama dokunulmazlığına (sorumsuzluk ve dokunulmazlık) atıfta bulunarak Türk hukuk sisteminde siyasi tartışma özgürlüğü, çoğulculuk, seçilmiş vekillerin ifade özgürlüğü ile seçme ve seçilme hakkını tanıyan yeterli güvencelerin bulunduğu ve milletvekillerinin siyasi tartışmaya katılımı üzerinde kısıtlamaların olmadığını iddia etmiştir. Sorumsuzluk, seçilmiş vekillerin Meclis'te fikirlerini özgürce ifade etmesini ve Meclis aksi yönde karar almadığı sürece, söz konusu görüşlerin Meclis dışında da tekrarlanmasını veya yayılmasını güvence altına almaktadır.

Yasama sorumsuzluğu mutlak ve görev sürelerinin bitmesinden sonra da milletvekillerini korumaya devam etmektedir. Yetkililer bildirimlerini desteklemek amacıyla Mayıs 2023 milletvekili seçimlerine atıf yapmış ve seçmen kitlesinin %94'ünden fazlasının 16 siyasi partiye denk gelecek şekilde Meclis'te temsil edildiğine işaret etmiştir. Tüm siyasi partiler ve adaylar seçim kampanyalarını serbestçe yürütmüş ve aksi yönde bir şikayet alınmamıştır.

b. Seçilmiş vekiller aleyhine açılan ceza davaları bağlamında adli uygulama

Anayasa, bir milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılması taleplerine ilişkin usul yönünden güvenceler sağlamaktadır. Anayasa'nın 83. maddesinin ikinci paragrafı uyarınca, bir milletvekili, sadece Meclis yasama dokunulmazlığını kaldırma kararını verirse yakalanabilir, sorgulanabilir, tutuklanabilir veya yargılanabilir. Anayasa'nın 83. maddesinin ikinci paragrafı yasama dokunulmazlığı ilkesi bakımından sadece iki istisna ortaya koymaktadır: (i) milletvekilinin *in flagrante delicto* (suçüstü) yakalanması; ve (ii) seçimden önce bir ceza soruşturmasının başlatılmış olması kaydıyla Anayasa'nın 14. maddesinin kapsamına giren davalar. Dokunulmazlık ceza yargılamalarından geçici koruma sağlar ve sadece Meclis tarafından kaldırılabilir.

Milletvekili dokunulmazlığını kaldırma usulü TBMM İç Tüzüğü'nde düzenlenmiştir. Bu amaçla savcılar ve yerel mahkemeler Meclis'ten talepte bulunabilirler. Bir hazırlık komisyonu talebi inceledikten sonra rapor yazar ve gerekirse milletvekillerini dinler. Bu rapor ya ilgili milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılmasına ya da milletvekilliği sıfatı sona erene kadar yargılamaların ertelenmesine karar veren Karma Komisyon'a sunulur. Eğer erteleme kararına yazılı bir itiraz olursa veya Karma Komisyon dokunulmazlığın kaldırılmasına karar verirse konu Genel Kurul'da tartışılır, bu sırada Meclis suçlu veya masumiyet değerlendirmesi yapmadan her davanın özel koşullarını inceler. Ayrıca, Anayasa'nın 85. maddesi uyarınca ilgili milletvekili veya bir başka vekil Anayasa Mahkemesi'ne Meclis'in dokunulmazlığı kaldırma kararına karşı itiraz başvurusu yapabilir.

Yetkililer, ayrıca, Türk sisteminde yasama dokunulmazlığının tarihine ilişkin önceki bildirimlerini tekrarlamış ve 2016 Anayasa değişikliğinin tamamen usul yönünden olduğunu, dokunulmazlığa ilişkin 83. maddenin uygulanması bakımından geçici bir istisna getirdiğini vurgulamışlardır. Bu, söz konusu dönemin özel koşullarına bağlı münferit bir olaydır. Bu dönemden sonra benzer bir anayasa değişikliği kabul edilmemiştir. Dolayısıyla bu ihlale ilişkin genel önlemlerin alınması imkansızdır.

c. Ceza Kanunu'nun 314. Maddesinin uygulanması

Yetkililer, Mahkeme'nin Türk Ceza Kanunu'nun (§ 337) 314. maddesinin keyfi yorumlanmasını önleyecek yeterli güvencelerin bulunmadığı yönündeki bulgularına ilişkin olarak, Yargıtay'ın 2020 ile 2023 yılları arasında verdiği altı karara atıf yaparak bu mahkemenin silahlı örgütle üyelik ilişkisi kurarken a) sanığın örgütün hiyerarşik yapısına dahil olması; b) örgütle organik bir ilişkisinin mevcut olması; c) süreklilik, çeşitlilik ve yoğunluk gösteren etkinliklere katılmış olması hususlarını araştırarak çok titiz bir inceleme yaptığını göstermişlerdir. Ayrıca, 314. maddenin uygulanması hususunda Sözleşme ile uyumlu bir uygulamayı benimseyen yargının her seviyesinde Yargıtay içtihadının izlendiğini göstermek için, Bölge Adliye Mahkemesi'nin 2022 ile 2023 yılları arasındaki verdiği altı karara, Ağır Ceza Mahkemeleri'nin (2021- 2023) verdiği yedi karara, savcılık makamlarının aldığı dokuz takipsizlik kararına (2020-2023) ve iki iddianameye (2022) atıf yapmışlardır

Sekreteryaya tarafından yapılan analiz

Bireysel önlemler

Başvuranlar Demirtaş ve Şenoğlu'nun sırasıyla 4 Kasım 2016 ve 20 Eylül 2019 tarihlerinden bu yana tutukluluk halleri devam etmekte olup her ikisi de "6-8 Ekim Olayları"na ilişkin benzer suçlamalarla aynı Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılanmaktadır.

Komite 1428. toplantısında (Mart 2022) (DH), yetkililerin Demirtaş aleyhindeki dava dosyasına giren ve Mahkeme tarafından incelenenlerden esas itibarıyla farklı olduğunu iddia ettikleri yeni delillere ilişkin argümanlarını dikkate alarak, bireysel önlemler hakkında nihai bir değerlendirmenin yapılabilmesi için daha fazla bilgiye ihtiyaç duyulduğu görüşünü bildirmiştir. Bu tarihten itibaren, Komite, Anayasa Mahkemesi'ne, başvuranın mevcut tutukluluk haline ilişkin 7 Aralık 2019 tarihinden bu yana inceleme aşamasında olan başvurusu hakkındaki kararını açıklaması için tekrar tekrar çağrıda bulunmuştur.

Bununla birlikte Anayasa Mahkemesi'nden bir karar çıkmaması halinde, Komite 1451. toplantısında yetkililere, örneğin Anayasa Mahkemesi'nin önündeki yargılamaların tamamlanması sırasında tutukluluğa alternatif önlemleri araştırarak başvuranın derhal serbest bırakılmasının sağlanmasını ısrarla tavsiye etmiştir. Komite, yaptığı son incelemede Sayın Demirtaş'ın durumunda bir değişiklik olmaması halinde mevcut toplantıda daha ileri adımları değerlendirmeye karar vermiştir.

Komite, Sayın Yüksekdağ Şenoğlu hususunda bireysel önlemlerin aciliyetini hatırlatarak yetkililere derhal serbest bırakılmasının sağlanmasını ısrarla tavsiye etmiştir.

Mevcut Notların tamamlandığı tarihte, Anayasa Mahkemesi'nden Demirtaş'ın mevcut tutukluluk durumuna ilişkin başvurusu hakkında henüz bir karar çıkmamış olması ve Ağır Ceza Mahkemesi'nin Demirtaş için

Anayasa Mahkemesi önündeki yargılamaların tamamlanmasına kadar tutukluluğa alternatif önlemleri değerlendirmemiş olması ve Yüksekdağ Şenoğlu'nu serbest bırakmaması derin üzüntü konusudur.

Başvuranların tutuklu olmaları ve aleyhlerinde açılan davaların devam etmesi, Sözleşme'nin 46. Maddesi kapsamında *restitutio in integrum* (eski hale iade) yükümlülüğüne dayanan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bulgularının ve Komite kararlarının mahkemeler dahil ulusal kamu makamları tarafından dikkate alınmadığı sonucunu pekiştirecek şekilde son derece kaygı verici bir durumu ortaya koymaktadır.

Bu olgulara göre, Komite, üye Devletleri, Genel Sekreteri ve diğer ilgili Avrupa Konseyi organlarını ve Gözlemci Devletleri Türk yetkililerle temaslarında başvuruların tutukluluk halinin devam etmesi meselesini gündeme getirmeye ve bu durumu sonlandırmak için acil eylem çağırısı yapmaya davet edebilir.

Ayrıca, kararın uygulanmasını sağlamaya hazır olduğunu teyit edebilir ve o tarihe kadar başvuruların hala serbest bırakılmamış olması durumunda 1483. toplantısında (Aralık 2023) (DH) bu konuyu yeniden ele almaya karar verebilir.

Genel önlemler

Siyasi tartışma özgürlüğü, çoğulculuk ve seçilmiş vekillerin ifade özgürlüğü

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, mevcut davalara ilişkin incelemesinde, Türk seçim sistemini veya Türk Anayasa'sında yasama dokunulmazlığı ile dokunulmazlığı usul yönünden koruyan güvencelerini eleştirmemektedir. Mahkeme'nin gerekçesi, 154 milletvekilinin milletvekili dokunulmazlığını kaldıran ve bu milletvekillere temyiz ve değişikliğin Anayasa'ya uygunluğuna itiraz etme hakkı tanımadan onları olağan yasal çerçeveye tabi tutan 2016 Anayasa değişikliğinin öngörülemez ve bir defaya mahsus, *ad homines* (şahsa özel) niteliğine dayanmaktadır. Mahkeme ayrıca, Anayasa'nın 83. maddesinin birinci paragrafında verilen güvenceye rağmen, adli makamların başvuruları tutuklu yargılamaları ve milletvekili dokunulmazlığı koruması altında olup olmadıklarını değerlendirmeden veya 1 Nolu Protokol'ün 3. maddesi yönünden bir dengeleme arayışı içine girmeden, söz konusu kişiler hakkında esas olarak siyasi konuşmaları ve eylemlerinden ötürü dava açmalarını eleştirmektedir. (*Selahattin Demirtaş No. 2*, §§ 263, 394, 395 ve *Yüksekdağ Şenoğlu ve Diğerleri*, §§ 509 ve 617). Mahkeme ayrıca, başvurular hakkında başlangıçta verilen tutukluluk kararının ve devam etmekte olan tutuklu yargılama kararının münferit örnekler olmadığı kanaatine varmıştır. Aksine, bu kararların belli bir formda tekrarlandığı gözlemlenmektedir. Mahkeme her iki kararda da İnsan Hakları Komiserliği'nin Türkiye'de ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğüne ilişkin 15 Şubat 2017 tarihinde yayınladığı memorandumu hatırlatarak, milletvekillerinin özgürlüklerinden mahrum bırakılmasının "meclisteki tartışma alanını sınırlandırmak için adli tacizin kullanılması" şeklindeki yargı politikasının bir parçası olduğunu belirtmiştir (*Selahattin Demirtaş No 2*, §428), *Yüksekdağ Şenoğlu ve diğerleri*, §§637 ve 638).

Türk yetkililerin sunduğu bilgide Mahkeme'nin yukarıda belirtilen bulgularına değinilmemektedir. Anayasa değişikliğinin tek seferlik olma niteliği vurgulanmakta ve milletvekili dokunulmazlığını kaldırma usulüne ilişkin ayrıntılı bilgi verilmekte, ancak siyasi tartışma özgürlüğünü, çoğulculuğu ve seçilmiş vekillerin ifade özgürlüğünü güçlendirmek için yasama dokunulmazlığını güvence altına alan ve buna saygı gösteren güvenceler dahil olmak üzere herhangi bir yasal önlemin veya başka önlemlerin alınmadığı veya alınmasının planlanmadığı görülmektedir. Aynı şekilde, seçilmiş vekiller aleyhindeki ceza yargılamaları bağlamında, a) isnat edilen suçun doğrudan vekilin siyasi faaliyetiyle bağlantılı olmamasının sağlanmasına ve b) seçmenlerin milletvekillerinden beklediği görevlerin eksiksiz yerine getirilmesini önleyecek bir tutuklama kararına veya bir başka önleme itiraz etmek için etkili bir hukuk yolunun bulunmasına yönelik güvencelerin temin edilmesi gerekliliğine dair adli makamlar arasında farkındalığı yaymak için alınması planlanan veya alınmış önlemler hakkında hiçbir bilgi sunulmamıştır.

Türkiye'de son genel seçim ve cumhurbaşkanlığı seçimi Mayıs 2023 tarihinde yapılmıştır. Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi'nin (AKPM), Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu'ndan (Venedik Komisyonu) bir temsilcinin de yer aldığı delegasyonu uluslararası seçim gözlem misyonunun bir parçası olarak seçimleri izlemiştir.

Seçim Gözlem Raporu'nda özgün siyasi alternatifler, yüksek seçmen katılımı ve seçim barajının düşürülmesi övülürken, genel olarak muhalefet partilerinin kampanya ve siyasi faaliyet yürütebilme imkanlarına ilişkin bazı sorunlar olduğuna da işaret edilmiştir. Raporda ayrıca, "temel özgürlükler olan toplanma, örgütlenme ve ifade özgürlüklerinin sürekli kısıtlanmasının bazı muhalif siyasetçilerin ve partilerin, sivil toplumun ve bağımsız medyanın seçim sürecine katılımını engellediğine" dikkat çekilmiştir.²

² AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (ODIHR), AGİT Parlamenter Asamblesi (AGİT PA) ve Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi (AKPM) tarafından yayınlanan "İlk Bulgular ve Sonuçlar Bildirgesi" dahilinde benzer bulgular için, bkz. <https://www.oscepa.org/en/documents/election-observation/election-observation-statements/turkey/statements-24/4687-2023-presidential-and-parliamentary-eng/file>

Yukarıda bahsedilen Seçim Gözlem Raporu'nun sonuçları, mevcut dava grubunda Mahkeme'nin bulgularını desteklemekte ve siyasi tartışma özgürlüğü, çoğulculuk ve seçilmiş vekillerin, özellikle de muhalefet vekillerinin ve partilerinin ifade özgürlüğünü koruma altına alacak genel önlemlere duyulan ihtiyacın devam etmekte olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, Komite, yetkililere, yürürlükteki güvencelerin uygulamada etkili olmasını sağlayacak yasal veya diğer önlemlerin alınması çağrısını tekrarlayabilir. Yetkililer, "Reykjavik Demokrasi İlkeleri"nin ruhuna uygun olarak, Mahkeme tarafından belirtilen sorunların çözümünde Avrupa Konseyi'yle, özellikle de Venedik Komisyonu'yla iş birliği içinde çalışmayı düşünebilir.

Ceza Kanunu'nun 314. Maddesinin Uygulanması

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi mevcut kararlarında, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri'nin, Türkiye'de tutukluluk gerekçesi olarak, yalnızca açıkça şiddet içermeyen ve prensip olarak Sözleşme'nin 10. maddesinin koruması altında olması gereken ifade ve eylemlerle sınırlı olan delillerin kullanılmasının giderek yaygınlaştığına işaret eden bildirimlerine atıfta bulunmuştur. Mahkeme'nin görüşüne göre, bir ceza kanunu hükmünün böylesine geniş yorumlanması eğer ifade özgürlüğü hakkını kullanmanın bir silahlı terör örgütüne mensup olma, silahlı terör örgütünü kurma veya yönetmeyle bir tutulması sonucuna doğrudan götürüyorsa ve örgütle söz konusu bu bağlantıya ilişkin herhangi bir somut kanıt mevcut değilse haklı görülemez.

Yetkililerin sunduğu emsal kararlar, bu mahkemelerin ve savcılarının, terör örgütüne mensubiyet hakkında söz konusu eylemlerin "sürekliliği, çeşitliliği ve yoğunluğu" hakkında bir değerlendirme yaparak veya suçların söz konusu terör örgütünün hiyerarşik yapısı dahilinde işlenip işlenmediğini inceleyerek Yargıtay'ın içtihadını uyguladığını göstermektedir. Bununla birlikte, bu emsal kararlar siyasi söylemlerle ilgili görünmemekte ve siyasi görüş ifadelerinin sanıklarla silahlı bir örgüt arasında etkin bir bağ kurulmasına elverişli eylemler oluşturup oluşturmadığına dair bir değerlendirme ortaya koymamaktadır.

Diğer ihlaller

Komite'nin çalışma usullerine göre, yetkililer 3 Ekim 2023 tarihine dek bir eylem planı bildirmek zorundadır ve bu nedenle, mevcut toplantıda Komite'ye, Mahkeme'nin *Yüksekdağ Şenoğlu ve diğerleri* davasında soruşturma dosyasına erişimin olmaması nedeniyle tutuklamanın hukuka uygunluğuna ilişkin itiraz sürecinin hızlı olması hakkına dair bulgularıyla ilgili genel önlemler konusuna girmesi önerilmemiştir (madde 5 § 4). Komite Mahkeme'nin bulguları ışığında, yetkilileri, yakında çıkacak eylem planlarında soruşturma dosyalarına erişimin kısıtlanması kararlarının sadece kesinlikle gerekli olduğunda ve ayrıntılı olarak gerekçelendirilerek alınmasını sağlamak için öngörülen önlemler hakkında bilgi sunmaya ve soruşturma dosyasının örneğine erişimin soruşturmacıları nasıl engelleyeceği hususuna açıklama yapmaya teşvik edebilir.

Hukuka aykırı tutuklama ve makul bir şüphe olmadan tutuklama gibi (madde 5 §§ 1 ve 3) daha genel hususlar, adli makamların kişileri tutuklarken ve tutukluluk hallerini uzatırken kuvvetli şüpheyi haklı çıkaran somut delillere dayanmalarını sağlayan önlemlerin alınmasını gerektirmektedir. Bu hususlar Komite'nin önündeki diğer davalarda, özellikle de *Nedim Şener* grubu davaları kapsamında ifade özgürlüğüyle birlikte incelenmektedir. Komite, 1419. toplantısında, *Nedim Şener* grubu kapsamında makul şüphe olmadan tutuklamaya ilişkin önlemlerin incelenmesine devam etme kararı almıştır.

Finansman: SAĞLANDI
